

จริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนกับแรงงาน ข้ามชาติกัมพูชา: กรณีศึกษาชุมชนชานเมือง ในจังหวัดปทุมธานี

Social Ethics for Coexistence of Local Community and Cambodian Migrant Workers: Case Study of a Suburban Community in Pathumthani Province

กิตติกาญจน์ หาญกุล (Kittikan Hankun)¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นผลของการศึกษาชุมชนชานเมืองซึ่งเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร ซึ่งส่งผลให้ชุมชนดั้งเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงกายภาพและสังคมวัฒนธรรม จากการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมและการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงานที่มาจากหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยในการศึกษาให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านดั้งเดิมกับกลุ่มแรงงานจากประเทศกัมพูชา ศึกษาการปรับตัวของคนในชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ การสร้างจริยธรรมทางสังคมหรือข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม และศึกษาเงื่อนไขของความเป็นไปได้ในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนแห่งนี้เกิดการปรับตัวทางสังคมและเศรษฐกิจ คือชาวบ้านมีการประกอบอาชีพอย่างหลากหลาย มีการสร้างข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน

บทความเรื่องนี้ปรับปรุงจากงานวิจัยในชุดโครงการแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2558.

¹ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ Email: kkhankun@gmail.com

ทั้งในระดับชุมชนและในระดับหอพัก และพบเงื่อนไขของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับความอดทนในระดับปัจเจก ระดับความเข้มข้นของอคติทางชาติพันธุ์ การมีตัวกลางเพื่อประสานความสัมพันธ์ การสร้างพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนทุกกลุ่มสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันได้ นอกจากนี้ การสนับสนุนในเชิงนโยบายทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นก็มีส่วนสำคัญในการสร้างชุมชนพหุวัฒนธรรมอีกด้วย

คำสำคัญ: พหุวัฒนธรรม, ชุมชนชานเมือง, แรงงานข้ามชาติ, จริยธรรมทางสังคม

Abstract

This article is developed from a study on a suburban community which has become an area for economic and industrial expansion in Bangkok metropolitan. Consequently, the local community has faced both physical and socio-cultural changes from factory construction and migration of multinational/multicultural migrant workers. This article mainly focused the development of relationships between local residents and migrant workers from Cambodia. Topics examined include how local residents have adapted to socio-economic changes, how social ethics or common rules and agreements have been developed for the multicultural community to coexist, and what factors have been to these developments.

The study found this community has adapted economically and socially by diversifying jobs and establishing social ethics for coexistence in both community level and residential level (e.g. dormitory, rented apartment). Subsequently, harmonious coexistence of the multicultural community has depend on the following factors: tolerance at individual level, degree of ethical/racial prejudices, availability of mediators, availability of and access to public spaces which serve as common learning ground among all groups. Last but not least, the study found that policies to encourage

multiculturalism at both local and national levels have been significant for creating multicultural community.

Keywords: Multicultural, Suburban Community, Migrant Workers, Social Ethic

บทนำ

จังหวัดปทุมธานีแต่เดิมเคยเป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญของประเทศ จึงมีการวางระบบชลประทานไว้อย่างทั่วถึง โดยในช่วงของการขุดคลองรังสิตเพื่อขยายเขตชลประทานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (สุนทรีย์ อาสะวีย์, 2530) ได้ส่งผลให้ผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งคนมอญ กลุ่มไทย-แขก ลาว อพยพเข้ามาเพื่อทำงานเป็นกรรมกรขุดคลองหรือเป็นแรงงานรับจ้างทำนา ในระยะต่อมาเมื่อมีนโยบายเพื่อขยายพื้นที่อุตสาหกรรมและประกาศเขตนิคมอุตสาหกรรมนวนคร ปริมาณการอพยพของแรงงานเพิ่มมากขึ้น เกิดการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร ศูนย์การค้า และการบริการเพิ่มขึ้นโดยลำดับ (กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ และคณะ, 2553) ปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นเขตรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร จึงเกิดการพัฒนารองานอุตสาหกรรม ธุรกิจบ้านจัดสรรอย่างเข้มข้นและจากข้อมูลของสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน พ.ศ. 2557-2559 รายงานว่า ในจังหวัดปทุมธานีมีจำนวนแรงงานข้ามชาติ (ทั้งกัมพูชา เมียนมาร์ และลาว) อพยพเข้ามาทำงานในจังหวัดปทุมธานีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องพื้นที่บริเวณนี้ จึงอยู่ท่ามกลางการเรียนรู้ระหว่างผู้คนที่แตกต่างทางชาติพันธุ์ไปพร้อมกับการเผชิญหน้ากับการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ของรัฐและเอกชน

ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2555-2559) ชุมชนคลองหก หมู่ที่ 8 ตำบลบึงคำพร้อย อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีลักษณะการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มชุมชนดั้งเดิมที่ประกอบด้วยชาวนาเช่า² และชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเองมีอาชีพหลักคือการทำเกษตรกรรม เริ่มมีการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านทั้งกัมพูชา เมียนมาร์ และลาว ในจำนวน

² ชาวนาเช่า คือ ชาวนาที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองและเช่าที่ดินขนาดใหญ่เพื่อทำนาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษจนปัจจุบัน

เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่แทรกไปกับพื้นที่ทำนาของชาวนาดั้งเดิม จำนวนหอพักเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงาน บทความนี้ จึงสนใจศึกษาจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่ประกอบด้วยผู้คนที่มาจากหลากหลายกลุ่ม โดยเน้นศึกษาชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิมกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติกัมพูชา³ ว่ามีระบบการจัดการกฎเกณฑ์กติการ่วมกันสอดคล้องกับลักษณะชุมชนหรือไม่อย่างไร เพื่อสร้างความเข้าใจรูปแบบการทำงานพัฒนาหรือการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับสังคมที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรม

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวของคนในชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ศึกษาข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม และเพื่อศึกษาเงื่อนไขของความเป็นไปได้ในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม

ขอบเขตและข้อจำกัดของการศึกษา

บทความวิจัยเรื่องนี้ศึกษาภายใต้บริบทการพัฒนาพื้นที่เขตปริมนทลที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้เกิดการอพยพของของกลุ่มแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพของชุมชน มีการสร้างหอพักจำนวนมาก มีโรงงานอุตสาหกรรมแทรกไปกับพื้นที่เกษตรกรรม มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหลากหลายระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติ โดยในการศึกษานี้มีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาในการศึกษาเพียง 1 ปี จึงได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแรงงานข้ามชาติกัมพูชาเฉพาะที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้เท่านั้น

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ในงานศึกษาครั้งนี้วิเคราะห์ผ่าน 2 แนวคิด คือพัฒนาการทางจริยธรรมของ Lawrence Kohlberg และการทำความเข้าใจปรากฏการณ์และการตีความของ ปอล วิกเกอร์ โดยแนวคิดแรกได้นำมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการทางจริยธรรมของกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ส่วนแนวคิดที่สองนั้นช่วยสร้างความเข้าใจปฏิบัติการของชาวบ้านในชุมชนกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติ

³ บทความนี้ใช้คำว่า “แรงงานข้ามชาติ” หมายถึง แรงงานข้ามชาติที่มาจากประเทศกัมพูชา

โดย Lawrence Kohlberg (อ้างใน ชัชชัย คุ่มทวีพรหม, 2540, หน้า 209-212)
ได้อธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

(1) แนวทางในการลงโทษและการเชื่อฟัง คือการยอมรับว่าการกระทำอันหนึ่งถูกต้องเมื่อเขาได้รับรางวัลและไม่ถูกต้องเมื่อถูกลงโทษ การควบคุมเกิดจากครอบครัว โรงเรียน สถาบันตำรวจ เป็นต้น

(2) แนวทางสัมพันธ์นิยม คือมนุษย์เริ่มใช้เหตุผลมาพิสูจน์ สนับสนุนการกระทำของตนว่าถูกต้อง หรือว่าสิ่งนั้นควรทำเพราะอะไร

(3) แนวความสอดคล้องกันระหว่างบุคคล คือความสนใจถูกย้ายจากตนเองไปสู่คนอื่น เพื่อให้ตนเองได้รับการยอมรับจากคนอื่น หมายถึง การกระทำจะถูกตัดสินเมื่อการกระทำนั้นเป็นที่พอใจของคนที่เราให้ความสำคัญและการกระทำนั้นได้รับการยอมรับ

(4) แนวการใช้กฎหมายและระเบียบ คือขั้นตอนที่มนุษย์เริ่มทำสิ่งต่าง ๆ ตามหน้าที่ของตนและยังทำตามบรรทัดฐานต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมด้วย

(5) แนวประโยชน์นิยม คือการกระทำที่ถูกต้องได้รับการนิยามด้วยเรื่องสิทธิส่วนบุคคลและมาตรฐานของความสุขที่สังคมโดยรวมยอมรับร่วมกัน โดยถือว่าคนทุกคนเท่าเทียมกันและมีสิทธิในการได้รับความสุข

(6) แนวการใช้หลักจริยธรรมสากลหรือมโนธรรม คือเป็นขั้นที่มนุษย์แสวงหาและพบหลักแห่งความสุขของแต่ละคนที่สามารถใช้ตัดสินว่าการกระทำอันหนึ่งถูกต้อง โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนด้วย

นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ผ่านงานของปอล ริกเกอร์ (ปรกรณ์ สิงห์สุริยา, 2559, หน้า 468-481) ที่อธิบายถึงการต่อสู้เพื่อการเคารพยอมรับ ว่ามนุษย์มิได้มีชุมชนหนึ่งเดียว จึงเกิดการแบ่งแยกว่าใครเป็นสมาชิกชุมชนใด ขณะเดียวกันก็มีการแยกแยะว่าคนอื่น ๆ ที่ไม่อาจจัดเป็นสมาชิกนั้นเป็น “คนอื่น” หรือ “คนแปลกหน้า” (stranger) โดยคู่ตรงข้ามของความเป็นพวกพ้องและคนแปลกหน้านี้ มักใช้ขนานไปกับคำว่าเพื่อนและศัตรู โดยได้อธิบายว่า “คนแปลกหน้า” คือคนที่มาจากประเทศอื่นหรือคนที่พูดภาษาอื่น คือคนอื่นที่ไม่ได้อยู่ที่นี้ ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของ “เรา” ซึ่งการเป็นอื่นทำให้ไม่ได้รับสิทธิประโยชน์บางอย่าง โดยความเข้าใจเรื่องเราต่างเป็นพวกพ้องกันนั้น

ได้รับการหล่อเลี้ยงผ่านประวัติศาสตร์ ที่มีรากฐานทางศีลธรรมในรูปแบบของวิถีชีวิต การทำงานและความรัก ผ่านเรื่องเล่าที่เป็นพื้นฐานของอัตลักษณ์ของเรา และการสนทนาทั่วไปในชีวิตประจำวัน โดยความเข้าใจที่มีร่วมกันนี้จะปรากฏชัดเจนขึ้น เมื่อเกิดการท้าทายว่าตัวตนถูกลดทอนคุณค่า ความปรารถนาที่จะเป็นพวกเดียวกัน จะใช้ "คนแปลกหน้า" เป็นเครื่องเปรียบเทียบเพื่อกระชับความผูกพันระหว่างสมาชิก การชื่นชม การเข้าข้างตนเอง รวมถึงอคติต่าง ๆ

ริกเกอร์ (2559, หน้า 491-504) ได้เสนอแนวทางในการปฏิบัติต่อคนแปลกหน้า และผู้ถูกกีดกัน โดยอ้างถึงสิทธิความเป็นคนและหน้าที่ของเจ้าบ้าน ในประเด็นเรื่อง "สิทธิความเป็นคน" นั้น ริกเกอร์เห็นว่าผู้ถูกกีดกัน มักเป็นผู้ที่สังคมไม่รู้ว่ามีอยู่ หรือหากรับรู้การมีอยู่แต่ไม่ได้เคารพยอมรับ การที่คนจะเห็นเราได้นั้นเราต้องมีตัวตน ให้เห็นเสียก่อน และในทางกลับกันเราจะมีอัตลักษณ์ได้ก็ต้องมีคนจำได้และเคารพยอมรับการมีอยู่ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ของเรากับการเคารพยอมรับผู้อื่น การกีดกันจึงเปรียบเสมือนเป็นความรุนแรงที่ปฏิเสธสิทธิความเป็นคน โดยการแก้ไขปัญหาก็ทำได้ด้วยการเรียนรู้จากคนอื่นหรือคนที่เรากีดกัน และให้เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการด้วย ในประเด็นเรื่อง "หน้าที่ของเจ้าบ้าน" ริกเกอร์ได้พิจารณาคนแปลกหน้าสามประเภทคือ ผู้มาเยือนโดยสมัครใจ ผู้อพยพ ย้ายถิ่น และผู้ลี้ภัยที่ต้องการสถานะพลเมือง

โดยผู้มาเยือนโดยสมัครใจนั้นมาด้วยท่าทีแห่งสันติ โดยยกตัวอย่างนักท่องเที่ยว ที่มีสิทธิเสรีภาพในหลายด้าน ทั้งการเดินทาง การทำธุรกิจ โดยเราทำตนเป็นเจ้าบ้าน คือการเคารพสิทธิและปฏิบัติในฐานะสมาชิกของสังคม

ส่วนผู้อพยพย้ายถิ่น โดยเจาะจงกลุ่มผู้อพยพด้วยเหตุผลเรื่องงาน มักทำงานที่พลเมืองไม่ประสงค์ เช่น งานสกปรก ใช้แรงงานสูง ค่าแรงต่ำ กลุ่มคนเหล่านี้มีความเต็มใจแต่ไม่ใช่ความเต็มใจแบบนักท่องเที่ยว แต่มาด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ได้รับสิทธิเสรีภาพแต่มักมีการแบ่งแยกที่ชัดเจน เช่น มีการจัดสถานที่เฉพาะคนงานต่างชาติ การแบ่งแยกเชิงทัศนคติที่เห็นว่าแรงงานต่างชาติเป็นภัยคุกคาม

ส่วนผู้ลี้ภัยนั้น ในมุมมองหน้าที่ของเจ้าบ้านควรใช้มุมมองว่าเป็นหน้าที่ต้องช่วยเหลือบุคคลที่เผชิญอันตราย และเป็นผู้ร้องขออย่างชัดเจน

นอกจากนี้ริกเกอร์ยังชี้ว่าพื้นฐานของความเป็นพวกพ้อง คือความเข้าใจที่มีร่วมกัน ที่มีจากความปรารถนาที่จะอยู่ด้วยกัน โดยความเข้าใจนั้นถูกรักษาไว้ในรูปของเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวิถีชีวิต หากไม่มีความเคารพยอมรับมีสาเหตุมาจากความเป็นอื่น โดยความเคารพยอมรับนั้นมีพื้นฐานจากความเป็นพวกพ้อง การขจัดความเป็นอื่นและสร้างความเป็นพวกพ้องจึงน่าจะแก้ไขปัญหาการขาดความเคารพยอมรับได้

โดยทั้งสองแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์จะช่วยสร้างความเข้าใจปฏิบัติการที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมทั้งในระดับชุมชนและระดับปัจเจกชนได้ชัดเจนมากขึ้น

วิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนาม มีระยะเวลาในการศึกษาจากเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2559 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary studies) โดยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี ศึกษาแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยและวิทยานิพนธ์เพื่อทำความเข้าใจความหมายของจริยธรรมและศีลธรรม ลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรม การปฏิบัติการทางสังคม และทบทวนงานวิจัยที่ศึกษานโยบายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติแล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบในการศึกษาวิจัย

2. การศึกษาภาคสนาม (Field work) โดยการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านไปพร้อมกับการศึกษาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เข้าร่วมในบางกิจกรรม เช่น งานบุญประเพณีของชุมชน เหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) เพื่อสังเกตวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านแต่ละกลุ่ม การสัมภาษณ์การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านร่วมเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนเพื่อให้เห็นกระบวนการปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับแหล่งข้อมูลสำคัญ จำนวนทั้งสิ้น 22 คน โดยประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านและองค์การ

บริหารส่วนตำบลเพื่อให้แนะนำกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้นในการศึกษา หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีการถามต่อเพื่อให้ได้กลุ่มเป้าหมายที่สัมพันธ์กับประเด็นที่ศึกษา แบ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มเยาวชน ผู้ประกอบการหอพัก แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา และผู้แทนจากหน่วยงาน องค์กร ที่ทำงานในชุมชน โดยเลือกพื้นที่ตำบลเมืองที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อทำความรู้จักคุ้นเคยเบื้องต้นกับกลุ่มแกนนำชุมชน แนะนำตัวและได้ชี้แจงรายละเอียดของงานวิจัยกับที่ประชุมของผู้นำชุมชน อีกทั้งยังได้แจ้งไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อขอความร่วมมือในการศึกษาวิจัยในพื้นที่ชุมชน และใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การพัฒนาของชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้อง

ผลการศึกษา

จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

1. บริบทการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบล บึงคำพร้อย

การก่อตั้งชุมชนบริเวณตำบลบึงคำพร้อย ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จากการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชน สันนิษฐานว่าชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณนี้ก่อน พ.ศ. 2477 ซึ่งเป็นปีที่มีการประกาศตั้งวัดเกตประภา ซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้าน ปัจจุบันตั้งอยู่ในหมู่ 9 การคมนาคมของชาวบ้านในอดีตใช้การสัญจรทางเรือผ่านคลองหก เมื่อคลองตันเขินชาวบ้านจะลงแรงกันลอกคลองให้สามารถสัญจรได้

ข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (เอกสารอัดสำเนา, 2559) ระบุว่าประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือ ประกอบอาชีพรับจ้าง และจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในอดีตชาวบ้านตำบลบึงคำพร้อยส่วนใหญ่ทำนาปี โดยที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ดินแปลงใหญ่ให้เช่า เจ้าของที่ดินเป็นเจ้านายที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเห็นได้ชัดขึ้นหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เมื่อประชาชนในหมู่บ้าน เริ่มทำนา

2 ครั้ง คือ นาปีและนาปรัง โดยใช้ให้น้ำจากระบบคลองชลประทาน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์อดีตผู้นำชุมชนทราบว่า ในช่วง พ.ศ. 2516 มีชาวบ้านอยู่อาศัยในบริเวณนี้เพียง 18 หลังคาเรือน

ภายหลังมีนโยบายกระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาคภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 โรงงานโกลเด้นฟูด ในเครือบริษัท Navis Capital's Partners (ปัจจุบันได้ขายกิจการให้กับบริษัท Brazil Food's Global เมื่อเดือนธันวาคม 2558) (กระทรวงต่างประเทศ, สืบค้นเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2559) หรือที่ชาวบ้านเรียกกันจนติดปากว่า “โรงงานไก่” คือโรงงานที่ชำแหละไก่แยกชิ้นส่วนเพื่อการส่งออก ได้เข้ามาตั้งโรงงานในชุมชนเมื่อ พ.ศ. 2534 โดยรับสมัครแรงงานในพื้นที่ตำบลบึงคำพร้อยเป็นหลัก ซึ่งการมีโรงงานไก่ในชุมชน นอกจากจะช่วยให้ชาวบ้านมีงานทำนอกภาคเกษตรแล้วยังส่งผลให้การค้าขายบริเวณด้านหน้าโรงงานคึกคัก มีร้านขายสินค้า อาหารสดขนาดเล็ที่ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าโรงงาน จนปัจจุบันกลายเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตลาดหน้าโรงไก่” ขายสินค้าทั้งอุปโภคและบริโภค

หลังจากการสร้างโรงงานไก่ ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมอีกหลายแห่งทยอยเข้ามาก่อสร้าง ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (2557, หน้า 5) พบว่า ปัจจุบันมีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย จำนวนถึง 56 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นกิจการของผู้ประกอบการจากที่อื่น และเฉพาะในพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 มีจำนวนโรงงานทั้งสิ้น 11 โรงงาน เช่น โรงงานผลิตกระเป่าหนัง โรงงานผลิตและจำหน่ายอาหาร (ปลาแร่) โรงงานผลิตชิ้นส่วนเหล็ก โรงงานรับทำป้ายไวนิล สติกเกอร์และสิ่งพิมพ์ โรงงานทำกระเบื้องหลังคา โรงงานทำไม้กระบอก โรงงานอุตสาหกรรมอาหาร (โรงงานไก่) เป็นต้น จึงมีกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่อพยพมาทำงานและพักอาศัยในพื้นที่จำนวนมากจากข้อมูลของสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน พ.ศ. 2557 พบว่า มีแรงงานเพื่อนบ้าน (ทั้งกัมพูชา เมียนมาร์และลาว) อพยพเข้ามาทำงานในจังหวัดปทุมธานี 117,933 คน ใน พ.ศ. 2558 มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 138,373 คน และในเดือนเมษายน พ.ศ. 2559 มีจำนวนเพิ่มเป็น 147,575 คน ซึ่งแรงงานที่อพยพเข้ามา นอกจากแรงงานประเทศเพื่อนบ้านแล้วยังมีแรงงานไทยจากต่างจังหวัดอพยพเข้ามาด้วย รวมถึงการเข้ามาของนายทุนผู้ประกอบการโรงงานและผู้ประกอบการหอพัก

ในขณะที่จำนวนประชากรในชุมชนคลองหก หมู่ 8 ซึ่งเป็นพื้นที่การศึกษาวิจัย มีประชากรทั้งสิ้น (ไม่รวมประชากรแฝงและแรงงานเพื่อนบ้าน) 365 คน เพศชาย 190 คน เพศหญิง 175 คน มีครัวเรือนรวม 190 ครัวเรือน จะเห็นได้ว่ามีแรงงานข้ามชาติเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนมีจำนวนมากกว่าประชากรดั้งเดิมในพื้นที่หลายเท่าตัว

ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (เอกสารอัดสำเนา, 2559) ได้ระบุจำนวนของโรงงานอุตสาหกรรม หอพัก และแหล่งธุรกิจในพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ประเภทกิจการในเขตชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบลบึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา

ลำดับ	ประเภทกิจการ	จำนวน (แห่ง)
1	โรงงานอุตสาหกรรม	11
2	หอพัก / ห้องเช่า	16
3	ร้านค้า/ร้านอาหารของชาวบ้าน	6
4	ร้านสะดวกซื้อ (7-11)	2
5	คู่อ้อมรถ	2
6	บริษัทรับเหมาก่อสร้าง	1
7	บริษัทคอนกรีต	1
8	บริษัทขนส่งรถ	1
9	พื้นที่ให้เช่า / ก่อตั้งเก็บสินค้า	2
10	เสาสัญญาณโทรศัพท์	1
11	ตลาดเอกชน (หน้าโรงงานไก่)	1

ที่มา: เรียบเรียงโดยผู้วิจัยโดยอ้างอิงจากเอกสารอัดสำเนาขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (2559)

อีกทั้งข้อมูลของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2557 (อ้างใน กรมโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดปทุมธานี, 2557, หน้า 377-378) รายงานว่า มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับใบอนุญาตในพื้นที่ทั้งสิ้น 3,420 โรงงาน มีคนงานจำนวน 285,888 คน ส่วนใหญ่เป็นโรงงานประเภทที่ 3 คือ โรงงานที่ก่อนประกอบการต้องขออนุญาตอย่างเป็นทางการต่อกรมโรงงานอุตสาหกรรม

การเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมและจำนวนแรงงานที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ชุมชน ได้ส่งผลให้ชาวบ้านดั้งเดิมเกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับบริบทสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

2. การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาพบว่าภายหลังการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรม มีการเพิ่มขึ้นของหอพัก และการอพยพเข้ามาของแรงงานข้ามชาติจำนวนมากตั้งแต่ พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ส่งผลให้ชาวบ้านกลายเป็นคนส่วนน้อยของชุมชน ที่ต้องมีการปรับตัวทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ดังรายละเอียดต่อไป

2.1 การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับแรงงานข้ามชาติ โดยชาวบ้านที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติ (เป็นเจ้าของหอพัก ผู้ดูแลหอพัก ร้านค้า ร้านเสริมสวย) มีความสัมพันธ์และทัศนคติในทางบวกผ่านความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนกันเคยเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ เช่น การซื้อของฝากให้กัน แบ่งปันอาหาร หรือสามารถหยิบยืมเงินกันได้ เป็นต้น ส่วนกลุ่มที่มีความสัมพันธ์บางเบา คือชาวบ้านที่ไม่มีความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนหรือไม่เคยได้รับการช่วยเหลือ มีมุมมองต่อกลุ่มแรงงานข้ามชาติด้วยทัศนคติเชิงลบ ในขณะที่กลุ่มเยาวชนไม่ได้มีทัศนคติในเชิงลบกับแรงงานข้ามชาติ แม้ว่าจะไม่ได้มีความสนิทสนมหรือความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว โดยให้เหตุผลว่าไม่มีความสัมพันธ์กันเป็นการส่วนตัว เนื่องจากมีอุปสรรคสำคัญคือเรื่องภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร

2.2 การใช้พื้นที่ส่วนรวมร่วมกัน โดยผลจากการศึกษา พบว่า พื้นที่ส่วนรวมที่ใช้ร่วมกันทั้งวัด ตลาด หรือสวนสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นพื้นที่ส่วนรวมที่มีกติกาการใช้พื้นที่ ทั้งเรื่องความสะอาดหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ โดยสื่อสารผ่านรูปภาพหรือภาษาไทย อังกฤษ และกัมพูชา

2.3 การเรียนรู้เพื่อจัดการความขัดแย้ง โดยในช่วงแรกของการเข้ามาอยู่ในชุมชนเดียวกันได้เกิดเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับแรงงานข้ามชาติ ชาวบ้านเรียนรู้กระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยให้ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานรัฐที่ดูแลพื้นที่ เข้ามาช่วยจัดการปัญหาผ่านการประสานงานกับผู้จัดการโรงงาน โดยใช้การพูดคุยทั้งกับชาวบ้านและกลุ่มแรงงานในโรงงาน ทำให้สถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันลดลง โดยโรงงานได้มีระบบการจัดการของโรงงานเพื่อดูแลกลุ่มแรงงานข้ามชาติในแต่ละหอพัก ด้านกลุ่มแรงงานข้ามชาติเองได้เกิดกระบวนการเรียนรู้เช่นเดียวกัน เช่น ช่วงที่มีการจัดงานรื่นเริงของแรงงานข้ามชาติจะจ้างเจ้าหน้าที่อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ขององค์การบริหารส่วนตำบลหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจให้มาช่วยดูแลความเรียบร้อยในระหว่างการจัดงาน

2.4 การปรับตัวในการประกอบอาชีพ พบว่า ภายหลังการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ชาวบ้านได้แบ่งที่ดินที่แต่เดิมเคยเป็นที่นาสร้างเป็นหอพักเพื่อรองรับแรงงานที่อพยพเข้ามาทำงานในชุมชน มีการปรับตัวเรื่องอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งเป็นผู้ดูแลหอพัก เปิดร้านขายของชำ ขับรถรับส่งคนงาน แม่บ้านหอพัก พนักงานบัญชีในโรงงาน ทำนา เป็นต้น

3. ข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม

ข้อตกลงที่เกิดขึ้นเป็นข้อตกลงที่เกิดจากประสบการณ์ที่มีร่วมกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับแรงงานข้ามชาติกัมพูชาจากการศึกษา พบว่า มีข้อตกลงใน 2 รูปแบบ คือ ข้อตกลงระดับชุมชนและข้อตกลงระดับหอพัก ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ข้อตกลงระดับชุมชน พบว่า ไม่ได้เป็นข้อตกลงที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นข้อตกลงที่รับรู้ร่วมกันของชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติว่า หากเกิดการทะเลาะวิวาทรุนแรงระหว่างกลุ่มแรงงานข้ามชาติกับชาวบ้านในชุมชน แรงงานข้ามชาติจะถูกให้ออกจากงานและออกจากชุมชนในทันที หรือหากมีปัญหาระหว่างชาวบ้านกับแรงงานข้ามชาติหรือโรงงาน ให้ชาวบ้านมาแจ้งกับผู้ใหญ่บ้าน หลังจากนั้นผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ดำเนินการต่อไป

3.2 ข้อตกลงในระดับหอพัก พบว่า มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากกว่า โดยในการจัดการหอพักที่อยู่ร่วมกันทั้งแรงงานข้ามชาติและแรงงานคนไทยนั้น แต่ละหอพักจะมีหัวหน้าคณงานพักอาศัยอยู่ด้วย ทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยในหอพัก และสื่อสารระหว่างแม่บ้านหอพักหรือเจ้าของหอพักกับกลุ่มแรงงานจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ การให้ข้อมูลด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มแรงงานฯ และสื่อสารกับแรงงานฯ เมื่อได้รับการร้องเรียนจากชาวบ้านเรื่องการรักษาความสะอาด หรือกรณีที่แรงงานข้ามชาติไปเก็บผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านโดยไม่ได้รับอนุญาต อีกทั้งยังทำหน้าที่ประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและตำรวจในพื้นที่อีกด้วย

การทำงานเชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มแรงงานข้ามชาติกับชาวบ้านในชุมชน โดยผ่านหัวหน้าคณงานที่พักอยู่ในแต่ละหอพัก เป็นรูปแบบการจัดการที่ใช้ในปัจจุบัน ซึ่งช่วยให้ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับแรงงานข้ามชาติลดลง

4. เจ็อนไขความเป็นไปได้ของการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม

ผลจากการศึกษา พบว่า มีเจ็อนไขสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชน และช่วยสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในขั้นต่อไปได้คือ

4.1 ความอดกลั้นในระดับปัจเจก

ผลจากการศึกษา พบว่า การยอมรับกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนนั้น ชาวบ้านใช้ความ “อดกลั้น” มากกว่าการเคารพหรือเข้าใจวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติก็มพูชา จากการอดกลั้นต่อพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาเก็บผลไม้ หรือพืชสวนครัวโดยไม่ขออนุญาต ซึ่งชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบได้อธิบายเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของแรงงานข้ามชาติในเชิงมนุษยธรรม เช่น การอธิบายอย่างเข้าใจว่าแรงงานข้ามชาติไม่เข้าใจวิถีชีวิตของคนไทย อีกทั้งยังได้สะท้อนการพยายามคลี่คลายความ “อดกลั้น” ของตนเองผ่านการนิทนากับกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน หรือการบอกกล่าวไปกับผู้จัดการโรงงานหรือผู้ดูแลหอพักให้ตักเตือนแรงงานข้ามชาติ ความอดกลั้นจึงมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจระหว่างกันของชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติ

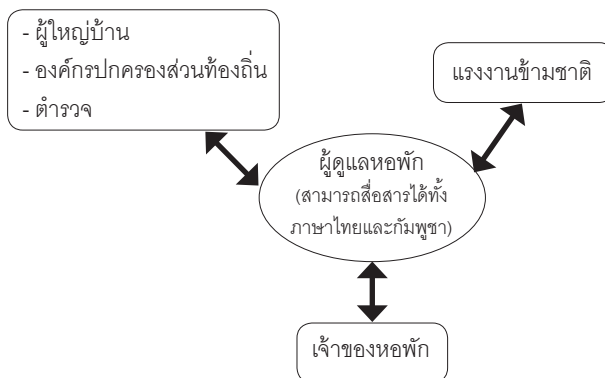
4.2 ความเข้มข้นของอคติทางชาติพันธุ์

ในระหว่างที่ผ่านมาถึงแม้ว่าประเทศไทยได้มีนโยบายเพื่อส่งเสริมความเข้าใจ เรื่องการยอมรับความหลากหลายของผู้คน ภายใต้บริบทการเปิดประชาคมอาเซียนที่มีหลายหน่วยงานให้การสนับสนุนการสร้างความเข้าใจมากกว่า 10 ปี แต่กลับพบว่าอคติทางชาติพันธุ์ยังคงฝังลึกในระดับปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป ผ่านคำพูดและสีหน้าเชิงดูถูกเหยียดหยาม และรู้สึกว่าตนเองเหนือกว่ากลุ่มแรงงานข้ามชาติ ในทางกลับกันกลุ่มเยาวชนที่มีอายุช่วง 17-20 ปี กลับใช้คำเรียกว่า “แรงงานเพื่อนบ้าน” โดยมีความเข้าใจว่าเป็นคำที่เหมาะสมและมีความหมายดีกว่าความเข้มข้นของอคติระหว่างชาติพันธุ์ระหว่างคนแต่ละรุ่นในชุมชน จึงอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน

4.3 ตัวกลางประสานความสัมพันธ์

การวางกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับแรงงานข้ามชาตินั้นมีความยืดหยุ่นอยู่เสมอ ผ่านการสื่อสารระหว่างกัน ดังนั้น ความยืดหยุ่นของกติกาจะเกิดขึ้นได้ต้องผ่านการสื่อสารให้เข้าใจ โดยผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติจึงมีความสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในแต่ละหอพักได้มอบหมายหน้าที่สำคัญนี้ ให้กับผู้ดูแลหอพักที่สามารถสื่อสารภาษาไทยและภาษากัมพูชาได้เป็นอย่างดี หรือหากผู้ดูแลหอพักไม่สามารถสื่อสารได้ จะมีตัวแทนจากกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่สามารถสื่อสารได้ทำหน้าที่นี้

แผนภาพที่ 1 แสดงการประสานความสัมพันธ์

ที่มา: กิตติกาญจน์ หาญกุล, เมษายน 2559.

4.4 พื้นที่สาธารณะ

พื้นที่สาธารณะของชุมชนทั้ง ตลาด วัด และสวนสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบล ได้กลายเป็นพื้นที่การเรียนรู้ระหว่างกันของชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ร้านค้าในตลาดมีสินค้าที่นำเข้ามาทั้งจากเมียนมาร์และกัมพูชา ในส่วนของพื้นที่วัด ช่วยให้เกิดการเรียนรู้เรื่องการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ที่มีความคล้ายคลึงกันหรือนับถือในสิ่งเดียวกัน ช่วยสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น อย่างไรก็ตามความกลมกลืนดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มเดียวกัน แต่เป็นความกลมกลืนเพื่อไม่ให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องศาสนาหรือความเชื่อเท่านั้น

4.5 การสนับสนุนในเชิงนโยบาย

จากการทบทวนเอกสารนโยบายของหน่วยงานท้องถิ่น พบว่าหน่วยงานในระดับจังหวัดมีนโยบายสนับสนุนให้เคารพความแตกต่างหลากหลายหรือนโยบายของกระทรวงมหาดไทยที่ว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2546 หมวด 6 ข้อ 38 (องค์การบริหารส่วนตำบล บึงคำพร้อย, 2559, หน้า 74-76) ได้ระบุเกณฑ์การประเมินเรื่องความเสมอภาคและความเป็นธรรม และการให้บริการโดยปราศจากอคติเอาไว้ หรือนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่ระบุเรื่องสิทธิการได้รับการศึกษาของเด็ก ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนและบุคลากรในระดับปฏิบัติในพื้นที่ให้ความร่วมมือในปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม คือการรับเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนของท้องถิ่น หรือการสร้างสวนสาธารณะที่ให้ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านได้มีพื้นที่แสดงตัวตนในชุมชนได้ด้วย รวมถึงการต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของ ILO (International Labour Organization: องค์การแรงงานระหว่างประเทศ) ในกรณีของโรงงานขนาดใหญ่ ช่วยส่งเสริมให้ระบบสวัสดิการหรือการดูแลแรงงานที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนค่อนข้างมีประสิทธิภาพ

สรุป

จากการศึกษาพบว่านโยบายเพื่อขยายพื้นที่รองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้มีกลุ่มแรงงานข้ามชาติเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิมกับแรงงานข้ามชาติ

ทั้งในระดับชุมชนและปัจเจกชน ชาวบ้านต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนทางสังคมและเศรษฐกิจ มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย มีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ผ่านประสบการณ์ร่วมกันทั้งในเชิงบวกและลบ มีการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน เสมือนเป็นพื้นที่เพื่อให้ผู้คนที่มาจากหลากหลายกลุ่มได้แสดงตัวตน อีกทั้งยังพบว่า ชุมชนแห่งนี้เกิดข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนทั้งในระดับชุมชนและระดับหอพัก โดยในระดับชุมชนแม้ว่าไม่มีข้อตกลงที่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่ทุกคนต่างยอมรับ ข้อตกลงเนื่องจากเป็นข้อตกลงที่เกิดจากการประสบการณ์ร่วมกันในการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้ง ส่วนข้อตกลงในระดับหอพักนั้นมีรูปธรรมที่ชัดเจนเป็นกฎ กติกาของหอพัก นอกจากนี้ยังพบว่าเงื่อนไขความเป็นไปได้ของการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม ต้องมีองค์ประกอบสำคัญคือ การมีความอดกลั้นในระดับปัจเจกบุคคล ความเข้มขันของอคติทางชาติพันธุ์ การมีตัวกลางที่ทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติ กับเจ้าของหอพัก หรือชาวบ้านในชุมชน และการมีนโยบายสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ของการเรียนรู้ความแตกต่างหลากหลาย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรม

อภิปรายผล

จากงานวิจัย ช่วยสะท้อนให้เห็นการอยู่ร่วมกันของชุมชนดั้งเดิมกับแรงงานข้ามชาติที่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างกติกาที่ยอมรับร่วมกันในสังคมที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรม

1. การปะทะกันของอุดมการณ์ชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม

วาทกรรมความมั่นคงของชาติที่มักสร้างศัตรูเพื่อสร้างความชอบธรรม กับการควบคุมทางการเมืองและสังคม ต่อต้านคู่แข่งทั้งจากภายนอกและภายใน ซึ่งถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อต่าง ๆ อยู่อย่างต่อเนื่องนั้น ในงานของธงชัย วินิจจะกุล (2556, หน้า 267-269) ได้อธิบายว่า การสร้างศัตรูของชาติมีผลต่อความรับรู้ของประชาชนอย่างลึกซึ้ง โดยได้ยกตัวอย่างงานสำรวจทัศนคติของผู้นำท้องถิ่น ในพ.ศ. 2528 กับกลุ่มกัมพูชา ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ ครู ในระดับตำบลและหมู่บ้าน โดยผลจากการสำรวจพบว่า ความเกลียดชังประเทศเพื่อนบ้านเรียงลำดับจากมากไปน้อยคือ เวียดนาม กัมพูชา ลาว และพม่า โดยให้เหตุผลว่าเขาเหล่านี้ไม่น่าไว้วางใจ คนไทยไม่ควรคบหา

อย่างสนใจหรือแต่งงานด้วย โดยไม่มีเหตุผลของความเกลียดชังที่ชัดเจนเป็นความเกลียดชังที่เกิดขึ้นภายใต้นโยบายการสร้างชาติในยุคสมัยนั้น ซึ่งข้อมูลจากกรณีศึกษาชุมชนคลองหก พบว่า ความเกลียดชังที่เกิดขึ้นยังคงมีอยู่ในระดับปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ครู หรือผู้นำชุมชนที่มีอายุมากกว่า 40 ปี สะท้อนภาพของความเกลียดชังออกอย่างชัดเจน ผ่านการเล่าเรื่องการเสียดินแดน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการยอมรับความแตกต่าง ถึงแม้ในระดับนโยบายต้องการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม แต่อุดมการณ์ชาตินิยมที่มีอยู่ในระดับปัจเจกบุคคล ได้ส่งผลต่อการสร้างคำอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับแรงงานข้ามชาติ โดยพบว่า ถึงแม้ความสัมพันธ์เป็นไปในเชิงบวก แต่การใช้คำเรียกแทนกลุ่มแรงงานข้ามชาติยังเต็มไปด้วยการแบ่งแยกให้เป็นคนอื่นทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว เป็นความย้อนแย้งระหว่างอุดมการณ์ชาติกับพหุวัฒนธรรมในระดับปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตามในกลุ่มเยาวชน กลับพบความย้อนแย้งระหว่างอุดมการณ์ชาติกับพหุวัฒนธรรมน้อยกว่ากลุ่มวัยกลางคน การใช้คำเรียกแทนกลุ่มแรงงานข้ามชาติแตกต่างกัน มีลักษณะการยอมรับกันมากขึ้น ดังนั้นการสร้างความเข้าใจเรื่องความหลากหลายหรือยกเลิกการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยม จึงมีความสำคัญต่อการสร้างสังคมที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรม

2. ระดับการพัฒนาจริยธรรมในชุมชนพหุวัฒนธรรม

การพัฒนาจริยธรรมของชุมชนเมื่อพิจารณาตามหลักการของ Lawrence Kohlberg (อ้างใน ชัชชัย คุ่มทวีพร, 2540, หน้า 209-212) ที่เสนอ 6 ขั้นตอนของการพัฒนาจริยธรรมคือ ขั้นที่ 1 การลงโทษและการเชื่อฟัง ขั้นที่ 2 แนวทางสัมพันธ์นิยม โดยใช้เหตุผลมาพิสูจน์เพื่อสนับสนุนการกระทำของตน ขั้นที่ 3 แนวทางความสอดคล้องกันระหว่างบุคคลคือ ให้ความสนใจผู้อื่น ยอมรับคนอื่น การกระทำนั้นเป็นที่ยอมรับของคนที่เราให้ความสำคัญ ขั้นที่ 4 แนวทางใช้กฎหมายและระเบียบ โดยเริ่มทำตามหน้าที่ของตนและบรรทัดฐานที่ดำรงอยู่ในสังคม ขั้นที่ 5 แนวทางประโยชน์นิยม คือการกระทำที่ถูกต้องได้รับการนิยามด้วยเรื่องสิทธิส่วนบุคคลและมาตรฐานความสุขที่สังคมโดยรวมยอมรับร่วมกัน โดยถือว่าทุกคนเท่าเทียมกันและมีสิทธิได้รับความสุข ขั้นที่ 6 คือแนวทางการใช้หลักจริยธรรมสากล ที่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน ผลจากการศึกษา พบว่าเป็นการพัฒนาจริยธรรมในขั้นที่ 1 ที่ใช้แนวทางการลงโทษให้เชื่อฟัง

คือการให้รางวัลเมื่อทำถูกต้อง หรือการถูกลงโทษเมื่อทำผิดโดยในระดับชุมชน หากมีความขัดแย้งกับชาวบ้านหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน กลุ่มแรงงาน ต้องออกจากพื้นที่ชุมชน หรือในระดับหอพัก มีข้อปฏิบัติในหอพักเรื่องความสะอาด และเรื่องความขัดแย้งระหว่างผู้อยู่อาศัย เช่น หากมีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นเกิน 3 ครั้ง ต้องออกจากหอพัก เป็นต้น เป็นจริยธรรมขั้นที่ 1 ที่ใช้การลงโทษให้ปฏิบัติตาม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่อย่างไรก็ตาม พบว่ากติกาทิ้งในระดับชุมชนและในหอพักมีความยืดหยุ่นและสามารถพูดคุยเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างกันได้

3. การสร้างความสมดุลของความอดกลั้นกับคนแปลกหน้า

“คนแปลกหน้า” ที่ ปอล วิกเกอร์ (ปกรณีย์ สิงห์สุริยา, 2559, หน้า 468-481) ได้อธิบายไว้คือคนที่มาจากประเทศอื่น พูดภาษาอื่น ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของ “เรา” ไม่ได้อยู่ในประวัติศาสตร์ความเป็นพวกพ้องเดียวกับเรา ซึ่งในกรณีของกลุ่มแรงงานข้ามชาติกัมพูชา ที่ไม่ได้เป็นกลุ่มเดียวกับเราแล้วยังถูกทำให้เป็นศัตรูผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์การสร้างชาติของไทย จึงทำให้ความเป็น “คนแปลกหน้า” ของแรงงานข้ามชาติกัมพูชา มีอคติทางชาติพันธุ์ซ้อนทับอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ยังพบว่าการอพยพเข้ามาของแรงงานข้ามชาติที่มีจำนวนมากกว่าประชากรในหมู่บ้านดั้งเดิมหลายเท่าตัวนั้นได้ทำลายตัวตนของชาวบ้านในระดับปัจเจกที่อาจถูกลดคุณค่าลง ส่งผลให้ต้องเพิ่มการสร้างเครื่องมือเพื่อเปรียบเทียบตนเองให้เห็นอีกว่าคนแปลกหน้า

การใช้ความอดกลั้นของชาวบ้านในการทำความเข้าใจความหลากหลาย จึงต้องเพิ่มความอดกลั้น ในบริบทที่ซับซ้อนกว่า ที่ T.M. Scanlon (อ้างใน ธเนศ วงศ์ยานาวา, 2552, หน้า 92-93) ได้อธิบายว่าความอดกลั้นนั้นเกิดจากฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่ายอมอดกลั้นให้ฝ่ายที่มีอำนาจน้อยกว่าปฏิบัติตามต้องการ แม้ว่าฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าไม่เห็นด้วยหรือละเมิดบรรทัดฐาน จากกรณีศึกษาพบว่า ในบริบทของชุมชนแห่งนี้ ความอดกลั้นเกิดขึ้นภายใต้บริบทที่ตัวตนของชาวบ้านในระดับปัจเจกบุคคลถูกลดคุณค่าลง จากการถูกลดความสำคัญของชุมชนแบบเกษตรกรรม หรือจำนวนแรงงานข้ามชาติที่มีมากกว่าสมาชิกของชุมชน อีกทั้งตัวตนที่ถูกลดทอนลงยังเกิดจากนโยบายของประเทศไทยเอง ที่ไม่ได้ให้บทบาทการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาในกรณีความขัดแย้งระหว่างโรงงานกับชาวบ้าน

หรือระบบ ขั้นตอนต่าง ๆ ที่ไม่เอื้ออำนวยให้ชุมชน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้แสดงบทบาทของตนเอง ทำให้ตัวตนในระดับชุมชนถูกลดทอนคุณค่าลงไปด้วย

ชาวบ้านในชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องกลายเป็นเพียงปลายทางเพื่อรองรับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ เกิดความซับซ้อนทับและซ้อนแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน กล่าวคือในบางคราวได้ภาคภูมิใจกับความเป็นชาติไทยของตน โดยการเบียดขับกลุ่มที่แตกต่างให้เป็น “คนแปลกหน้า” แต่ในขณะเดียวกันชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิมและ/หรือองค์กรบริหารส่วนตำบลเองก็ถูกทำให้เป็น “คนอื่น” ที่ไม่สามารถกำหนดนโยบายของตนเองได้ ความซับซ้อนเหล่านี้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว การทำให้คนอื่นกลายเป็นคนแปลกหน้าอาจไม่ใช่เพียงเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองให้ชัดเจนมากขึ้นเท่านั้น แต่อาจหมายถึงการผ่อนคลายความอดกลั้นจากการถูกทำให้กลายเป็นคนอื่นในรัฐของตนเองด้วย

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความอดกลั้นต่อคนแปลกหน้า จึงมีระดับความอดกลั้นที่แตกต่างไปตามบริบทของแต่ละชุมชน การสร้างให้ “คนอื่น” หรือ “คนแปลกหน้า” มีระดับความเข้มขันอคติระหว่างกัน จึงสัมพันธ์กับระดับการใช้ความอดกลั้นของชาวบ้านในชุมชนด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ทำให้ได้ทราบการปรับตัวของชุมชน การเรียนรู้เพื่ออดกลั้นกับความแตกต่างและเงื่อนไขที่สนับสนุนการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรม จึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.1 ผลจากการศึกษาพบว่า มีนโยบายที่สนับสนุนให้เกิดสังคมพหุวัฒนธรรม ในหลายระดับทั้งในระดับกระทรวง หรือระดับจังหวัด เพื่อสนับสนุนการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเคารพความแตกต่างหลากหลายผ่านกฎหมายหรือระเบียบต่าง ๆ แต่ไม่มีกระบวนการหรือปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจในระดับปัจเจกบุคคล เพื่อรื้ออคติทางชาติพันธุ์ ทำให้เกิดความอ่อนแอระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติในหลายระดับ ดังนั้นสิ่งที่ควรเพิ่มเติมนอกเหนือจากการกำหนดนโยบาย

คือการมีภาคปฏิบัติเพื่อลดหรือขจัดอคติระหว่างชาติพันธุ์ และสร้างความเข้าใจระหว่างกันให้มากขึ้น รวมถึงกระบวนการที่ช่วยยกระดับการพัฒนาจริยธรรม การอยู่ร่วมกันให้เพิ่มขึ้น ต้องประกอบด้วยการสร้างข้อตกลงหรือกติกาที่ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันและกติกานั้นต้องมีความยืดหยุ่น สนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน และมีการพัฒนาการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจระหว่างกัน

1.2 ความซับซ้อนทับกันของการบริหารงาน ระหว่างหน่วยงานรัฐต่าง ๆ ที่ส่งผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่สามารถจัดการบริหารงานด้วยตนเองได้ ด้วยข้อจำกัดทางกฎหมาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นเพียงพื้นที่ปลายทางเพื่อรองรับนโยบายการพัฒนาต่าง ๆ แต่ไม่สามารถกำหนดนโยบายของตนเองได้ โดยเฉพาะนโยบายผังเมือง ที่ถูกกำหนดจากส่วนกลาง ส่งผลให้พื้นที่ต้องเตรียมรับมือกับผลกระทบที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่านโยบายการจัดการกลุ่มแรงงานข้ามชาตินั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการกำกับดูแล แต่เป็นองค์กรที่สามารถจัดการปัญหาได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากที่สุด กลับไม่มีอำนาจในการจัดการ ดังนั้นเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพควรแก้ไขกฎหมายที่เป็นอุปสรรคในการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษากิจการการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแรงงานในหอพักเดียวกัน ที่มีทั้ง ไทย กัมพูชา และลาว ซึ่งเปรียบเสมือนแบบจำลองของชุมชนที่มีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกันว่าการจัดการปัญหาอย่างไร มีการเรียนรู้ระหว่างกันอย่างไร เพื่อใช้เป็นต้นแบบของการอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนที่มาจากประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน

รายการอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ และคณะ. (2553). *โครงการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนตลาดเก่าริมน้ำทุ่งรังสิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2557). *โครงการวางแผนและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดปทุมธานี รายงานฉบับกลาง*. ปทุมธานี: กระทรวงมหาดไทย.
- ชัชชัย คุ่มทวีพร. (2540). *จริยศาสตร์ ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ธเนศ วงศ์ยานาวา. (2552). *ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2556). *กำเนิดสยามจากแผนที่ ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ปกรณ สิงห์สุริยา. (2559). *ความเคารพยอมรับในปรัชญาของปอล ริกเกอร์ ในสร้างแผนที่จริยศาสตร์ โดยสุวรรณา สถาอานันต์ (บรรณาธิการ)*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- สุนทรีย์ อาสะวโรย. (2530). *ประวัติคลองรังสิต: การพัฒนาที่ดินและผลกระทบต่อสังคม พ.ศ. 2431-2457*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย. (2557). *แผนพัฒนาสามปีองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (พ.ศ. 2557-2559)*. ปทุมธานี: องค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย.
- เอกสารอัดสำเนา. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลโรงงานอุตสาหกรรมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย*.
- กระทรวงต่างประเทศ. *ข่าวกิจกรรมกระทรวงฯและสถานทูต: บริษัท Brazil Food's Global ซื้อกิจการบริษัทไก่แปรรูปของไทยกว่า 1.2 หมื่นล้านบาท*. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2559, จาก <http://www.facebook.com/ThaiMFA/photos/a.164679783572038.33055.153641954675821/1140070189366321/?type=3&theater>

กรมการจัดหางาน. (2557). สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. ข้อมูลคนต่างด้าวที่ได้รับ
อนุญาตทำงานที่ราชอาณาจักร ประจำปี 2557. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน
2559, จาก <http://wp.doe.go.th>

กรมการจัดหางาน. (2558). สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. ข้อมูลคนต่างด้าวที่ได้รับ
อนุญาตทำงานที่ราชอาณาจักร ประจำปี 2558. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน
2559, จาก <http://wp.doe.go.th>

กรมการจัดหางาน. (2559). สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. ข้อมูลคนต่างด้าวที่ได้รับ
อนุญาตทำงานที่ราชอาณาจักร ประจำเดือนเมษายน 2559. สืบค้นเมื่อวันที่
1 มิถุนายน 2559, จาก <http://wp.doe.go.th>

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University